

**თანამედროვე გალის რაიონის
სულიერი კულტურა
(გალის ეთნოგრაფიული მასალების მიხედვით)**

**Traditional Culture of the Gali District
(Based on the ethnographic materials of Gali)**

ნინო ხარჩილავა

ბათუმის ხელოვნების სასწავლო უნივერსიტეტი
საქართველო, ბათუმი

Nino Kharchilava
Batumi Art Teaching University
Georgia, Batumi

ABSTRACT

Gali region, with its culture and traditions, is one of the distinguished regions of Abkhazia. It has still preserved some significant elements of traditional spiritual culture until today: beliefs, magical religious rituals, and holidays tightly connected with the traditional daily life of the people.

In general, family and social life, as well as spiritual culture, reflect all the ongoing changes in the country. The transformation of the daily life of the Gali population, caused by historical difficulties, has influenced the spiritual culture of this region. Local customs bear special viability as they have gained new traditions over centuries while also preserving old ones.

The daily life of the Gali population still preserves rituals of the New Year, spring, and autumn cycles. First-Footer or “Makuchkhuri” and “Symbolic Seeding” rituals are still observed among New Year traditions. During the New Year, the head of the family used to spread Ghomi grains in the sitting room as a symbol of abundance and fruitfulness, silently bringing water from the river in the morning and sprinkling it around the hearth, and so on. The function of these rituals was to revive the forces of nature, bring good luck in agriculture, and ensure an abundant harvest. These periods are the most important for farmers, and they all bear sacred significance.

Rituals related to viticulture are also diverse. It is also interesting to describe the prohibited activities of Tabus-Vashineri, blacksmiths’ customs preserved in the minds of the elderly, and the former smithy places that are still modestly treated. Many beliefs and rituals have been removed from contemporary daily life; however, some rituals are still preserved in the Gali region.

Thus, the spiritual culture of the Gali population is an inseparable part of Georgian culture, which has been changing along with the development of society and adapting to a new reality. That's why it preserves values gained from various periods of social development. However, the Gali population tries to preserve old traditions. The reason for this is tense relations with Abkhazia, which have led to the isolation of the region and conditioned a conservative transformation of the spiritual culture of the population.

საკვანძო სიტყვები: აფხაზეთის ეთნოგრაფია, აფხაზეთის (გალის) სულიერი კულტურა.

Keywords: Ethnography of Abkhazia, spiritual culture of Abkhazia (Gali).

გალი აფხაზეთის ერთ-ერთი გამორჩეული რაიონია თავისი კულტურითა და ტრადიციებით. აქ დღემდეა მოღწეული ტრადიციული სულიერი კულტურის არაერთი მნიშვნელოვანი ელემენტი: რწმენა-წარმოდგენები, მაგიურ-რელიგიური რიტუალები და დღესასწაულები, რომლებიც ხალხის ტრადიციულ ყოფასთან მჭიდროდაა დაკავშირებული. ზოგადად, ოჯახური და სოციალური ცხოვრება, სულიერი კულტურა ასახავს ქვეყნის ცხოვრებაში მიმდინარე ყველა ცვლილებას. ამ მხარის ისტორიული მწიგნობებით გამოწვეული ყოფის ტრანსფორმაცია თანამედროვე გალის რაიონის მოსახლეობის სულიერ კულტურაზეც აისახა. წეს-ჩვეულებებს განსაკუთრებულ სიციცხლისუნარიანობას ანიჭებდა ის, რომ მათში საუკუნეების განმავლობაში, ახალი ჩვევების გაჩენასთან ერთად, წინა ეპოქების ტრადიციებიც შენარჩუნდა. სტატიაში წარმოდგენილი მოსაზრებები გალის რაიონში 2022 წელს ინდივიდუალურად მოპოვებულ ეთნოგრაფიულ მასალებს ეფუძნება.

ჩვენი რესპონდენტების გადმოცემით, ახალი წელი გალის რაიონში ოჯახური დღესასწაული იყო, მისი განსაკუთრებული აღნიშვნა არა 31 დეკემბერს, არამედ 13 იანვარს ხდებოდა. ახალი წლის პირველ დღეს „კალანდა“ ეწოდება. ეს დღე ყველას აუცილებლად თავის ოჯახში უნდა გაეტარებინა, სადაც ოჯახის ყველა წევრს საქმე დანაწილებული ჰქონდათ. ახალი წლის წინა დღეებში იწყებოდა დიდი სამზადისი: სახლისა და კარ-მიდამოს დასუფთავება, საგანგებო საახალწლო სუფრისთვის სანოვაგის მომზადება. ოჯახის დიასახლისი ღორის მუცლის ქონისგან – ცინარისგან მჭადის კვერებს გამოაცხობდა. მათ სხავადასხვა ფორმა ჰქონდათ (ცხოველების, ფრინველების, შრომის იარაღების), ხის გობზე დააწყობდნენ, სხვა სანოვაგესთან ერთად მარანში შეჰქონდათ, სადაც ლოცვას წარმოთქვამდნენ.

ახალი წლის აუცილებელი ატრიბუტი ჩიჩილაკია, რომელიც წმინდა ბასილის სახელს უკავშირდება. ჩიჩილაკის ზოგიერთი ატრიბუტი

ქრისტიანობის ხანაში უნდა დამკვიდრებულიყო, თუმცა მორთული ხის სიმბოლიკა ძალიან ძველია და ნაყოფიერებას უკავშირდება. ფიქრობენ, რომ ჩიჩილაკი თავისი ბურბუშელებით მზის სხივებსაც განასახიერებდა (სურგულაძე 1974: 57). ჩიჩილაკს ოჯახში თხილის ხისგან ამზადებდნენ. თავი ოთხად ჰქონდა გაყოფილი, ჭრილში ჯვარს სვამდნენ და ამ ჯვარზე ვაშლს ან ბროწეულს ჰკიდებდნენ, რომელშიც ხურდა ფულს ჩაასობდნენ. ბროწეული სიმრავლის, ხოლო ვაშლი სიჯანსაღის სიმბოლოა. ახალი წლის წინა დღეს ოჯახის უფროსი მიდიოდა ტყეში, საიდანაც მოჰქონდა სუროს ფოთლები და კუნელის წითელი ნაყოფი – კურკანტელა. გალის რაიონში ძველად ახალ წელს მხოლოდ ჩიჩილაკს დგამდნენ და მასთან ერთად დებდნენ სუროს ფოთლებს, თხილის ტოტის ხვიხვილს – ყვავილს, რომელსაც ოკუჩხური – საფერხო ეწოდებოდა. მოგვიანებით ჩიჩილაკთან ერთად ნაძვის ხეც ირთებოდა სხვადასხვა სათამაშოთი. ნაძვი სიცოცხლის, მარადიულობის სიმბოლოა.

მეკვლეს ძველად წინასწარ ირჩევდნენ. პირველ რიგში ის ოჯახის ახლობელი და სასურველი სტუმარი უნდა ყოფილიყო. ეს ტრადიცია ნაწილობრივ დღესაც შენარჩუნებულია. მაკუჩხური–მეკვლე ფეხბედიერი, პატივცემული უნდა ყოფილიყო. მეკვლე, როგორც წესი, იყო შინაურიც და გარეშეც. მომავალი წლის ბედი დიდად იყო დამოკიდებული მეკვლეს პიროვნებაზე, მის ბედიღბლიანობაზე. შინაური მეკვლე ოჯახის უფროსი მამაკაცი იყო. მეკვლეს ოჯახი მიიპატიჟებდა. მაკუჩხურს ხის გობი მიჰქონდა, რაზეც სუროს ფოთოლი, თხილის ხვიხვილი და ტკბილეულობა ელაგა. მის მისვლამდე ოჯახში სხვა ვერავინ შევიდოდა. იგი კარზე დააკაკუნებდა. ოჯახის უფროსი მეკვლეს გამოეპასუხებოდა. მათ შორის იმართებოდა დიალოგი:

– კარი გამიღე.

– რა მოგაქვს?

– სინთელე, ბედ, აშინება, აფშირება ორინჯიმ დო კოჩიმ, წოხლენ კიბირ, უკახალენ ჯირგილ, ჯაშ ხვიხვილ „სიმრთელე, ბედი, აშენება, გამრავლება საქონლისა და კაცის, წინა კბილი, უკანა ფესვი, ხის ყვავილი“.

ამას სამჯერ იტყოდა მეკვლე და მერე გაუღებდნენ კარს. მეკვლე ოჯახს ხვავს, ბარაქას, სიხარულსა და ბედნიერებას დაუბეძებდა, ოთახში მარჯვენა ფეხს შედგამდა, შევიდოდა. მეკვლე კერასთან ჩამოჯდებოდა და ნაკვერჩხალს გაჩხრეკდა, ნაპერწკლებს ააყრევინებდა და დაილოცებოდა: „რამდენი ნაპერწკალიც ავარდა, იმდენი სიმინდი, იმდენი ოქრო-ვერცხლი, იმდენი საქონელ-ფრინველი, ხვავი და ბარაქაო“. ამ დღეს არ შეიძლებოდა ოთახის დაგვა, ხვავი და ბარაქა ოჯახიდან რომ არ გასულიყო. ბოლოს მეკვლეს სუფრასთან მიიპატიჟებდნენ და თუ მეკვლე ოჯახისათვის ფეხბედიერი აღმოჩნდებოდა, მას მეორე წელსაც მიიწვევდნენ (ასდე 2022).

ახალი წლის მეორე დღეს დილას ადრე ოჯახის უფროსი მამაკაცი იყო შინაური მაკუჩხური – მეკვლე, რომელიც ჩიჩილაკითა და ხის საგსე გობით (სადაც ელაგა: ტკბილეულობა, სუროს ფოთოლი, თხილის ხვიხვილი,

ფული (ამ ფულის გამოყენება მხოლოდ მეკვლეს შეეძლო და სასურველი იყო ფეხსაცმლის ან წინდის ყიდვა), კვერცხი (კვერცხივით სავსე რომ ყოფილიყო ოჯახი) და აუცილებლად წყალი). იგი უმძრახად, დაულაპარაკებლად წყაროზე წავიდოდა, ხელ-პირს დაიბანდა, ხის გობზე მიაკრავდა ანთებულ სანთელს და დაილოცებოდა. კარ-მიდამოს ყველა ნაგებობას – მარანს, სასიმიინდეს, ფრინველისა და საქონლის სადგომებს – მიულოცავდა ახალ წელს. ჩავიდოდა ვენახში და ვენახსაც მიულოცავდა. ყველგან ტოვებდა სუროს ფოთლებსა და თხილის ხის ხვიხვილიან ტოტს. ეზოს შემოვლის შემდეგ ოჯახის უფროსი სახლში შედიოდა სავსე ხონჩით. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო, რომ კერაში ცეცხლი ჩაუქრობლად შეენახათ. კერაზე გამრავლების ნიშნად ღომის მარცვლებს მიმოაბნევდა, წყალს მიმოასხამდა და დაილოცებოდა. ამის შემდეგ ოჯახის წევრებს მიულოცავდა ახალ წელს (ასედ 2022).

ს. მაკალათიას დაკვირვებით, ახალი წლის დღესასწაულებში განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს შინაური მეკვლე და კერასთან დაკავშირებული რიტუალები. კერძოდ, მეკვლის მიერ საახალწლოდ კერის გარშემო შემოტარება და ლოცვა, შერჩეული ფიჩხებით ცეცხლის ჩუმიად ანთება, მუგუზლით ლოცვა, მომავალზე წინასწარმეტყველება და სხვა. მისი აზრით, კერის კულტის ნაშთია და მეკვლევ ოჯახის ქურუმია, მას ირჩევენ ოჯახის უხუცესთაგან, რომლის მოვალეობას შეადგენდა საახალწლო ღორის დაკვლა, თესვითა და დანამვით დალოცვა და სხვა (მაკალათია 1927: 51).

14 იანვრიდან 18 იანვრის ჩათვლით ერთმანეთთან ვიზიტისას ნედლი თხილის ან სუროს ტოტის და ტკბილეულის გარეშე ოჯახში არ შევიდოდნენ და მთელი კვირის განავლობაში ახალ წელს და კუჩხას ერთმანეთს ასე ულოცავდნენ. ოჯახს, სადაც ნაძვის ხე და ჩიჩილაკი ჰქონდა მოწყობილი, იქ დადებდნენ ოკუჩხურს – საფერხოს. ჩიჩილაკს, ნაკუჩხურსა და ნაძვის ხეს არავითარ შემთხვევაში ნათლისღების დღეს არ დაახვედრებდნენ. ამიტომ 18 იანვარს უნდა დაეწვათ. ოკუჩხურებს „სამეკვლეს“ (კარ-მიდამოს ყველა ნაგებობაში რაც იყო) ჩიჩილაკთან ერთად აგროვებდნენ და ბოსტანში წვავდნენ. ჩიჩილაკის ღეროს იქვე ჩაფლავდნენ, რომ ბოსტანი ჭია-მატლს არ გაეფუჭებინა.

შინაური მეკვლე ფერხობისას რომელ სკამზეც დაჯდებოდა, იმ სკამზე სხვას არ ჰქონდა დაჯდომის უფლება. არც მეკვლეს შეეძლო სხვა სკამზე დამჯდარიყო რამდენიმე დღე. ახალი წლის დღეს თმას არ დაივარცხნიდნენ, რადგან ქათმები ნათესს გააფუჭებდნენ. შეშას რამდენიმე დღის სამყოფს მოიმარაგებდნენ, რადგან ამ პერიოდში ხმელი შეშის დამზადება და ოჯახში შემოტანა იკრძალებოდა.

ყველა ოჯახი ახალ წლამდე ერთი თვით ადრე ცალკე ამწყვდევდა და ასუქებდა საქირსო ღეჯს – საშობაო ღორს, რომელიც 6 იანვარს იკვლებოდა. დაკლული ღორის თავს აუცილებლად 14 იანვრისთვის შეინახავდნენ, რომელსაც კედელზე ლურსმნით ჩამოკიდებდნენ.

ახალი წლის ღამეს იცოდნენ ტყაპობა. ოჯახის უხუცესი წევრი სიმინდის ფქვილისგან გააკეთებდა თხელ ცომს, შედგებოდა ჯორკოზე და სახლის დირეს შეასხამდა. თუ დირეზე ცომი ბევრი დარჩებოდა, ეს ყანის უხვ მოსავალს ნიშნავდა, თუ უფრო მეტი ძირში ჩამოესხმებოდა, ეს საქონლისა და ფრინველის სიმრავლეს ნიშნავდა (ასეც 2022). ს. მაკალათია ამ რიტუალს განსხვავებულად აღწერს: ეს იყო „ერთგვარი თამაში, ახალი წლის საღამოს იცოდნენ ტყაპობა. ქალ-ვაჟები ერთმანეთს სიმინდის ცომით თხუპნიდნენ. იმართებოდა მოთხუპნვაში ბრძოლა და საქმე იყო გამარჯვებამდე“ (მაკალათია 1941: 298). ვინც მოუთხუპნავი გადარჩებოდა, იმ წელიწადს გამარჯვებული და ბედნიერი იქნებოდა. ეს რიტუალი მხოლოდ უხუცესთა მეხსიერებას შემორჩა.

გალში ისე, როგორც საქართველოს სხვა კუთხეებში, შობა უდიდესი დღესასწაულია და მას თავისებური რიტუალი ახლდა – კარდაკარ სიარული და „ალილოს“ სიმღერა. ქირსემო სერს – შობის ღამეს სოფელში იკრიბებოდა გოგო-ბიჭების რამდენიმე ჯგუფი, სოფლის სხვადასხვა უბნებს ინაწილებდნენ, და სიმღერით ულოცავდნენ ყველა ოჯახს შობას. ოჯახები კი გიმაბირეფს – სიმღერით მოსიარულებს ტკბილეულით ასაჩუქრებდნენ. მღეროდნენ „ალილოდა ვორიალი ალილოდა, მიგახვამანქ ქირსეს, ღორონთქ გოგითანუას, ჯარს მითინ ქორჯუნსუდა ღორონთ ქუგოჭარუნს, ენა ჯვეში, შხვა ახალი ჯგირობუათ გეხარ, აღუცია კალუცია, ხორც მუკობუ კალუსია“ – ალილოდა ვორიალი ალილოდა, მოგილოცავ შობას, ღმერთმა გაგიტენოს, ჯარში თუ ვინმე გყავს, ღმერთმა დაგიბრუნოს, ეს ძველი, სხვა ახალი, კარგით გაიხარე, პატარა კაუჭი, ხორცი ჰკიდეა კაუჭზე“.

13 იანვრის ღამეს მღეროდნენ „კირიალესას“. ამ ჯგუფებს სოფლის უბნები დაყოფილი ჰქონდათ და ერთი და იმავე ოჯახში ორი ჯგუფი ერთმანეთს არ უნდა შეხვედროდა (ასეც 2022). წეს-ჩვეულება თითქმის ერთნაირად ტარდებოდა საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში.

ახალი წლის მეორე დღეს გამოაცხობდნენ ყურძნის მტევნების სახის პურს და ოჯახის უფროსი ვენახს ახალ წელს ულოცავდა. ეს წესი დასტურდება საქართველოს სხვა კუთხეებშიც (მაკალათია 1941: 298; სახოკია 1956: 42; თოფურია 1984: 41). ასევე, საახალწლო რიტუალის პრაქტიკის ნაწილი იყო მარანში ლოცვა. მარანი გალის რაიონში რიტუალური დანიშნულების იყო; ახალი წლის დილას ოჯახის მეკვლე – მაკუჩხური მარანში ხონჩით მიდიოდა, ახალ წელს მიულოცავდა და ხვავსა და ბარაქას უსურვებდა. ეს ხონჩა მარანში ნათლისღებამდე უნდა ყოფილიყო. ეთნოგრაფიული მონაცემებით, მარანს სამეურნეო და საყოფაცხოვრებო მნიშვნელობის გარდა საუკუნეების განმავლობაში სარწმუნოებრივი თვალსაზრისითაც უდიდესი დატვირთვა გააჩნდა. მარანში სხვადასხვა სალოცავის სახელზე ღვინით სავსე ქვევრები იყო ჩაფლული, რომელიც მხოლოდ გარკვეულ დღესასწაულზე და ღვთაების ლოცვის დროს გამოიყენებოდა. ყურძნის მოსავლის საუკეთესო ნაწილს, ნადუდას – პირველ ნაწურ ღვინოს ხატს სწირავდნენ. ნადუდა – ზედაშე

პირველი ნაწური შესაწირავი ღვინოა, რომელსაც ოხვამერს უწოდებენ. მარნის მარჯვენა კუთხეში აღმოსავლეთით მოთავსებული იყო საზედაშე ქვევრები (ზედაშეები), სადაც სრულდებოდა საოჯახო დღეობების ძირითადი რიტუალები. ამ სალოცავებს ყველას თავისი ლაგვანი ჰქონდა მიჩენილი და მისი მოვლა-პატრონობა ოჯახის ან გვარის უფროსს ევალებოდა. ყოველი საზედაშე ქვევრი მარანში თავისი რიგისა და წესის მიხედვით იყო ჩაფლული. სახეხუჯო ქვევრი შეიძლებოდა როგორც მარანში, ისე სამჭედლოშიც ყოფილიყო ჩაფლული. სხვადასხვა ტიპის წერილობით წყაროებში დაცულია არაერთი ცნობა მარანში ჯვრისწერის თაობაზე (სახოკია 1937: 620; ლამბერტი 1938: 85, მაკალათია 1941: 226). ასევე, ოჯახის წევრები ახალი წლის დილას მარანში საწნახელის წინ დადგებოდნენ, საწნახელს ჯოხს ურტყამდნენ და მღეროდნენ: ჯუჯელია, ჯუჯელია, ჩქიმ მამულს ყურმენი დო შხვამ მამულს ფურცელია (Кобалия 1903: 95) „ჯუჯელია, ჯუჯელია, ჩემს მამულში ყურმენი და სხვის მამულში ფურცელია“. ეს რიტუალი ოჯახის ბარაქიანობისაკენ იყო მიმართული.

გალის რაიონის ეთნოგრაფიულ მასალებში გამოიკვეთა ზოგადქართული საახალწლო რიტუალის მთავარი თავისებურებები: საშინაო მეკვლის არსებობა (საშინაო მეკვლე დღეს ოჯახის უზუცესი წევრია; არა აქვს მნიშვნელობა სქესს); ახალი წლის მილოცვა სამეურნეო ნაგებობებისა და ეზო-კარ-მიდამოსათვის, მათ შორის შინაური საქონლისა და პირუტყვისათვის; საგარეო მეკვლის მოწვევა. ოჯახში საგარეო მეკვლის ფერხობის შემდეგ სოფლის მოსახლეობა იწყებდა მეზობლებსა და ნათესავებთან გადასვლას. ერიდებოდნენ ისეთ ოჯახში შესვლას, სადაც მეკვლე არ იყო ნამყოფი. მსგავსი რიტუალები საქართველოს ყველა კუთხისთვისაც არის დამახასიათებელი (სახოკია 1956: 44-48; მაკალათია 1927: 21-28).

საინტერესოა ახალი წლისა და სამჭედლოს კავშირი. ყველა საგვარეულოში იყო სამჭედლო, რომელიც წმინდა ადგილს წარმოადგენდა და სადაც ყველაზე მნიშვნელოვანი რიტუალიც სრულდებოდა. სამჭედლოს მფარველი ღვთაების სახელზე ახალი წლის დადგომამდე ოჯახის წევრები იკრიბებოდნენ სამჭედლოში, სადაც მოთავსებული იყო საზედაშე ქვევრი. ამზადებდნენ რიტუალურ კვერებს, რომელთაც ხოზოკვარს ეძახდნენ. თავს ხდიდნენ საზედაშე ქვევრს და სრულდებოდა ოქკადირემ ხვამა – სამჭედლო ლოცვის რიტუალი.

რესპონდენტები აღნიშნავენ, რომ წინათ შობის მეორე დღეს, 8 იანვარს, მიცვალებულების სახელზე ოჯახში მიცვალებულთა სულების მოსაგონებლად ტაბაკი იმართებოდა. დღეს ზოგი გულისწყრომას გამოთქვამს, რომ ახალი წლის მეორე დღეს რატომ უნდა გააკეთოს მიცვალებულებისთვის საკურთხი, მაგრამ თუ ოჯახში ხანდაზმული ადამიანი ცხოვრობს, აუცილებლად მიმართავენ ამ წესს (ასედ 2022).

ახალი წლის რიტუალებიდან შემორჩენილია „სიმბოლური თესვის“ რიტუალი. ახალი წლის დილას შინაური მეკვლე ოთახში შესვლისას

მოაზნევედა ღომის მარცვლებს – სიმრავლე და ბარაქა იყოსო, ასევე, ოთახის კუთხეებში წყალს მოაკურებდა (ეს წყალი უმძრახად ჰქონდა მდინარიდან მოტანილი). ეს რიტუალი შეიძლება დავუკავშიროთ სიმბოლური თესვის რიტუალს. საზაფხულო რიტუალების დანიშნულება ბუნების ძალების აღორძინება, სამეურნეო საქმიანობაში იღბლიანობა და მოსავლის სიუხვის უზრუნველყოფა იყო. პირველი კვალი (ხნული) გაჰქონდა კაცს, რომელიც საზოგადოებაში ცნობილი იყო დოვლათიანობით, რათა მის მიერ მოხსულ მიწას მოსავლიანობა დაჰბედებოდა. ბოლო პერიოდში რიტუალური კვალის გაყვანა ხდებოდა ბოსტანში ან ეზოში საყანე მიწაში. ამ რიტუალის შესრულება შეეძლო როგორც ოჯახის უფროს მამაკაცს, ისე დედაკაცსაც. მიწის პატარა მონაკვეთს გაწმენდნენ, კვალს ხელით გაიყვანდნენ და ყოველგვარ თესლს სიმბოლურად მიმოაზნევენ. ასევე, თანამედროვე ყოფაში დაფიქსირდა ვნების კვირის დიდ ხუთშაბათს ოჯახის დიასახლისის მიერ, აუცილებლად დღის მეორე ნახევარში, ბოსტანში გოგრის დათესვა, რისთვისაც მიწას წინასწარ ამზადებენ (ასედ 2022).

აღდგომის მომდევნო კვირას გალის რაიონში აღინიშნება ოსურეფიშ თანაფა – ქალების აღდგომა, რომელსაც ჭიჭე თანაფასაც – პატარა აღდგომას ეძახიან. ამ დღეს ქალები იკრიბებიან ერთად და აღნიშნავენ დღესასწაულს.

გალის რაიონში ჭეჭეთობა – ჭიაკოკონობა ტარდება მარიამობის წინა ღამეს, 27 აგვისტოს. იგი ავი სულების განსადევნად წმ. ელიასა და მარიამობის დღესასწაულების წინა ღამით ტარდებოდა (ყიფშიძე 1914: 387; ჭარაია 1997: 185). ჭეჭეთობას მაზაკვალეფიშ სერს – მზაკვრების ღამეს უწოდებდნენ, რომელიც მიზნად ისახავდა ავი სულების განდევნას. ძველად ჭიაკოკონობა ელიობის წინა ღამეს, 20 ივლისს, ტარდებოდა (სახოკია 1956: 19). ეთნოგრაფიული მასალებით, რიტუალის მსვლელობა დიდად არაა შეცვლილი (ასედ 2022), მაგრამ როდის და რატომ შეიცვალა ეს თარიღი, უცნობია. ელიობაზე ვენახებში, ყანებში, ბოსტნებში ჯვარს ასობდნენ, ბავშვებს თმაზე თაფლის სანთელს აწებებდნენ, რათა არ გაეთვალა მზაკვარს. ასევე, ჭიაკოკონობის ღამეს კოცონი უნდა დანთებულიყო ყველა ოჯახის ჭიშკართან, რადგან, ხალხის წარმოდგენით, ამ საღამოს მაღალ მთაზე ეშმაკები ქორწილს მართავდნენ, მერე კი სოფელში გამოფრინდებოდნენ და რომელ ოჯახშიც ცეცხლს არ დაინახავდნენ, იქ შედიოდნენ. ტრადიცია გულისხმობდა კოცონის დანთებას და თმაზე მიწებებული ცვილის (დღეს თმაზე ცვილის მიწებება არ ფიქსირდება) სანთლით ცეცხლზე გადახტომას ეშმაკის განდევნის მიზნით. კოცონზე გადახტომა ეშმაკეულის განრიდების, ცეცხლით განწმენდის რიტუალს წარმოადგენდა.

ჭიაკოკონობის ღამეს მთავარი იყო გინორჩქილა – მოსმენა. ამისათვის სპეციალურად გამოყოფდნენ რამდენიმე ადამიანს, რომლებიც უნდა გასულიყვნენ კოცონიდან შორს, რათა მოესმინათ მძინარე ოჯახებისათვის. თუ რომელიმე ოჯახიდან გაიგონებდნენ შეშის პობის ხმას, თითქოს იმ წელს იმ ოჯახში მამაკაცი მოკვდებოდა, ხოლო თუ თეფშების ხმას გაიგონებდნენ, დედაკაცი მოკვდებოდა (ჯალაღონია 2011: 6).

გალის რაიონში სამეურნეო საქმიანობის ტრადიციულ დარგს მესაქონლეობა წარმოადგენდა. საქონლის გამრავლება-მფარველობას ჟინიშ ორთას და გალენიშ ორთას შესთხოვდნენ. ორივე ღვთაება შინაური საქონლის გამრავლებას და გარეული ნადირისგან მათ დაცვას ემსახურებოდა. ჟინიშ ორთას საქონლის გამრავლება ევალებოდა, გალენიშს კი ნადირისაგან დაცვა (Кипишадзе 1914: 294; მაკალათია 1941: 398). სამურზაყანოელი (დღევანდელი გალის რაიონი) მწყემსების ყველაზე დიდი მფარველი მთავარანგელოზი მიქამგარიო იყო, რომელიც მთების, ცის მნათობების, მზის ბატონ-პატრონი იყო და მას დარი, ჭეჭა-ქუხილი და კოკისპირული წვიმა ემორჩილებოდა. XVIII საუკუნეში მეგრელი და აფხაზი მწყემსები სამურზაყანოს საძოვრებზე ერთად მწყემსავდნენ საქონელს და მიქამგარიოსაც სიმღერით ერთად ადიდებდნენ (ზახია-ოქრუაშვილი 2011: 171). გალენიშ ორთას და ჟინიშ ორთას, გარდა საქონლის დაცვისა, სთხოვდნენ ოჯახის ბარაქას, ჯანმრთელობას, სასურველ ამინდს. გალენიშ ორთას სალოცავი გარდაცვლილთა სამყაროსთან იყო დაკავშირებული. ნ. აბაკელიას აზრით, „ღვთაება გალენიშ ორთას სახელწოდებაში ეპითეტი გალენიში მიაწინებს ღვთაება ორთას სამყოფელზე, რომელიც სივრცული თვალსაზრისით იმყოფება სახლის, ეზოს, სოცუმიზის გარეთ და სამყაროს საერთო მითოლოგიურ სურათში უკავია არა მარტო ვერტიკალური, ტრადიციული ადგილი, არამედ ჰორიზინტალურიც, რომელშიც შედიან: ტყე-ღრეები, კლდეები, აუთვისებელი, უცნობი იდუმალებით მოსილი ადგილები თავიანთი ბინადრებითა და პატრონებით“ (აბაკელია 2000: 13). გალენიშ ორთა აღიქმება, როგორც საქონლის მფარველი ღვთაება, ხან საიქიოს ღვთაება, რომელსაც ამ სტატუსში შეუძლია მოუვლინოს ხალხს და საქონელს ავადმყოფობა და გასაჭირი ან, პირიქით, შეუძლია მათი დაცვა ყველაფრისგან.

ჩვილ ბავშვს ოჯახში ორმოცამდე, ან უკიდურეს შემთხვევაში ერთ წლამდე, ულოცავდნენ გალენიშს. გალენიშის ლოცვის გარეშე ჩვილს ეზოს გარეთ არ გაიყვანდნენ. მაგრამ თუ გამოუვალი მდგომარეობა შეიქმნებოდა, ბავშვს შუბლზე ნახშირით ჯვარს გამოუსახავდნენ (ასედ 2022). შაბათ დღეს ბებიაქალი დაკლავდა გოჭს და ბავშვს გალენიშს – გარეთას ულოცებდა. რესპონდენტები აღნიშნავენ, რომ დღესაც სრულდება გალენიშის ლოცვა, რასაც უკვე ოჯახის ბებია აღასრულებს. ასე რომ, ღვთაება გალენიშ ორთას როლი განსაკუთრებული იყო ადამიანისა და საქონლის დაცვაში.

გალში ეზოში შესასვლელ ჭიშკარს ცხენის თავს და ეკალს ჩამოჰკიდებდნენ. ფიქრობენ, რომ ისინი ოჯახს ავი თვალისაგან იცავენ. ცხენის თავს იმიტომ, რომ იგი ძლიერი ცხოველი და თანაც გამწევი ძალა იყო. ეკალს თვალსაჩინოდ აკეთებდა ოჯახის უფროსი კაცი. ამისათვის დღე არ იყო გამოყოფილი, არც შელოცვა არ იყო წესად. მხოლოდ ჩამოჰკიდებდნენ. თანამედროვეობაში დასტურდება შესასვლელ ჭიშკარზე ჯვრისა და ნალის გამოსახვა.

გალში ფართოდ იყო გავრცელებული განრიდების ჩვეულება, როცა რძალი ქმარს და ნათესავებს არ მიმართავს სახელით, რძალს სახელსაც კი უცვლიდნენ. ამ ჩვეულებას უხუცესთა უმრავლესობა დღესაც მიმართავს. ბოლო დრომდეა შემონახული სტუმართმოყვარეობისა და უფროსების პატივისცემის ტრადიცია. განსაკუთრებულად ემსახურებიან სტუმარს. დღესაც სრულდება მასპინძლის მიერ სტუმრის ხელის დაბანის ჩვეულება, თუ ის წყალს მოითხოვს, ფეხზე დამდგარი ელოდებიან, სანამ ჭიქას დაცლის, ფეხზე დგებიან უფროსების შემოსვლისას და სხვა. საოჯახო ყოფამ შემოგვინახა ტაბუირების თითქმის ყველა ისტორიულად ცნობილი სახეობა. გამოიყოფა ტაბუირების რამდენიმე სახე: საკუთარი სახელების, ასევე ცხოველთა, ფრინველთა და ქვეწარმავალთა სახელების ტაბუ და სხვადასხვა რიტუალთან დაკავშირებული ტაბუ – ვაშინერს. გალის რაიონში დღესაც ფუნქციურია აკრძალვებთან დაკავშირებული წეს-ჩვეულებები. ვაშინერს სიტყვასიტყვით არხსენებულს, ანუ უთქმელს, უხსენებელს ნიშნავს. ვაშინერს არა მარტო აკრძალვაა, არამედ ნიშნავს, რომ ქმედების თუ საგნის სახელის ხსენებაც შეუძლებელია (გამსახურდია 1959: 261; ჩიქობავა 1983: 216; ქაჯაია 2009: 236, გერსამია 2010: 178; Шмелев 1964: 57). ამ წესს განსაკუთრებით ხანდაზმულები იცავენ. უხუცესები ჩვენთან საუბრის დროსაც ერიდებოდნენ ქმრის, მისი ნათესავების სახელით მოხსენიებას, რითაც ადრესატების მიმართ პატივისცემასა და მორიდებას გამოხატავდნენ (ხარჩილავა 2016: 150-151). საინტერესოა გალის მცხოვრებთა რწმენა-წარმოდგენებში ბუნების სასიცოცხლო ძალისა და ნაყოფიერების საწყისის – წყლის კულტის თაყვანისცემა, რომელიც ინოვაციური სახით ეთნოგრაფიულ ყოფას დღემდე შემორჩა.

ამრიგად, გალის მოსახლეობის სულიერი კულტურა ზოგადქართული კულტურის განუყოფელი ნაწილია, რომელიც საზოგადოების განვითარებასთან ერთად იცვლებოდა და ეგუებოდა ახალ რეალობას, ამიტომაც იგი ინახავს საზოგადოებრივი განვითარების სხვადასხვა საფეხურზე შექმნილ ფასეულობებს, თუმცა მოსახლეობა გარკვეულწილად ინარჩუნებს ძველ ტრადიციებს. ამის მიზეზად ასახელებენ აფხაზეთში შექმნილ კონფლიქტურ ურთიერთობებს, რამაც გამოიწვია რაიონის ჩაკეტილობა და მოსახლეობის სულიერი კულტურის კონსერვატიული ფორმით ჩამოყალიბება.

გამოყენებული ლიტერატურა

ასედ 2022: ავტორის საველე ეთნოგრაფიული დღიური, 2022.
 აბაკელია 1999: აბაკელია ნ., საქორწინო წეს-ჩვეულებანი სამეგრელოში. კრებული: სამეგრელო, კოლხეთი, ოდიში, არქეოლოგიის, ენათმეცნიერების, ისტორიის, ხუროთმოძღვრებისა და ეთნოლოგიის ნარკვევები. თბილისი, 1999.

- აბაკელია 2000: აბაკელია ნ., ციური სიმბოლიზმი და დაკრძალვისა და გლოვის ტრადიციები დასავლურ-ქართულ ტრადიციაში. ჟურნალი ქართველური მემკვიდრეობა, ტ. IV, ქუთაისი, 2000.
- ლამბერტი 1938: არქანჯელო ლამბერტი, სამეგრელოს აღწერა. თბილისი, 1938.
- ზახია-ოქრუაშვილი 2011: ზახია-ოქრუაშვილი ს., აფხაზთა ეთნოლოგია, თბილისი, 2011.
- გამსახურდია, 1959: გამსახურდია კ., ტაბუ. რჩეული თხზულებანი, რვატომეული, ტ. III. თბილისი, 1959.
- გერსამია, 2010: გერსამია რ., მეგრული ვაშინერს (სტრუქტურულ-სემანტიკური ანალიზი). ენათმეცნიერების საკითხები, I-II, თბილისი, 2010.
- თოფურია 1984: თოფურია ნ., ქართველი ხალხის სამეურნეო ყოფის ისტორიიდან, თბილისი, 1984.
- მაკალათია 1927: მაკალათია ს., ახალწელიწადი საქართველოში. თბილისი, 1927.
- მაკალათია 1941: მაკალათია ს., სამეგრელოს ისტორია და ეთნოგრაფია. თბილისი, 1941.
- სახოკია 1937: სახოკია თ., ქორწილი სამეგრელოში. საქართველოს მატერიალური კულტურისა და სამეურნეო ყოფის ეთნოგრაფიული შესწავლის განყოფილებაში დაცული არქივი, M¹, 3. თბილისი, 1937.
- სახოკია 1956: სახოკია თ., ეთნოგრაფიული ნაწერები. თბილისი, 1956.
- სურგულაძე 1974: სურგულაძე ი., ქართული ხალხური ჩიჩილაკი. კრებული: ძეგლის მეგობარი, №36. თბილისი, 1974.
- ქაჯაია, 2009: ქაჯაია ო., მეგრულ-ქართული ლექსიკონი, ტ. IV. თბილისი, 2009.
- ჩიქობავა, 1983: ჩიქობავა ა., ზოგადი ენათმეცნიერება, II, თბილისი, 1983.
- ჭარაია 1997: ჭარაია პ., მეგრულ-ქართული ლექსიკონი. თბილისი, 1997.
- ხარჩილავა 2016: ხარჩილავა ნ., საქორწინო ტრადიციები ისტორიულ სამურზაყანოში. თბილისი, 2016.
- ჯალალონია 2011: ჯალალონია მ., სათემო, საგვარეულო და საოჯახო სალოცავები სამეგრელოსა და აფხაზეთში. გაზეთი „ილორი“, №129, 26 ივლისი – 2 აგვისტო, 2011.
- Кипшидзе 1914: Кипшидзе И., Грамматика мингрельского (иверского) языка с хрестоматией и словарем, С-Пб, Тбилиси, 1914.
- Кобалия 1903: Кобалия И., Из мифической Колхиды, СМОМК. Т. XXXII, 1903.
- Шмелев, 1964: Шмелев Д. Н., Слово и образ, Москва, 1964.